

Міністерством освіти і науки надані рекомендації щодо пріоритетних напрямків психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 27.07.2020 № 22.1/10-1495 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2020-2021 н.р.»)

Рекомендації розкривають питання розвитку психологічної служби системи освіти, забезпеченість кабінетами працівників психологічної служби та напрями діяльності фахівців з учасниками освітнього процесу закладу освіти, види та форми роботи.

Навчальна діяльність

Починаючи з 2012/2013 навчального року Міністерство освіти, молоді та спорту України рекомендувало впроваджувати в закладах освіти «годину психолога», що сприяє розв'язанню соціально-педагогічних проблем в учнівському середовищі лист МОНмолодьспорту від 04.07.2012 № 1/9-488 «Щодо організації та проведення «години психолога» у загальноосвітніх навчальних закладах» розміщений за покликанням: <https://drive.google.com/file/d/1XJeuteWxmdYurpqcgHbAkIm7TYdSDPFF/view>) Звертаємо увагу, що дану годину необхідно передбачити у плані роботи закладу освіти в частині позакласної роботи 1 раз на місяць для кожної групи/класу. Проведення «години психолога» сприятиме у розв'язанні соціальнопедагогічних проблем в учнівському середовищі та забезпечить педагогічним навантаженням практичних психологів, оскільки значна їх кількість працює, відповідно до штатного розкладу, на 0,75, 0,5 та 0,25 ставки. Фахівцям психологічної служби рекомендовано впроваджувати факультативні курси, впровадження яких, включає підвищення психологічної культури усіх учасників освітнього процесу. Відповідно до наказу МОН від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, по роботі з дітьмиінвалідами Міністерства освіти і науки України» викладання навчального матеріалу за програмами курсів за вибором, факультативів, гуртків визначається як навчальна діяльність працівників психологічної служби. Навчальна діяльність – форма активного співробітництва, направлена на удосконалення, розвиток, формування особистості. У закладах освіти цей напрям роботи реалізується працівниками психологічної служби через викладання навчального матеріалу за програмами курсів за вибором, факультативів, гуртків психологічного та соціальнопедагогічного спрямування. Факультативні заняття, тренінги тощо, які проводять працівники психологічної служби дозволяють формувати у здобувачів освіти навички спілкування з однолітками і дорослими, уміння розв'язувати чи уникати конфліктних ситуацій, адекватно ставитися до

збереження власного здоров'я, долати шкідливі звички, протидіяти насильству, розвивати психологічну культуру здобувачів освіти тощо. Вивчення психологічних дисциплін пов'язане з первинною профілактикою, спрямованою на налагодження конструктивної соціальної взаємодії учасників освітнього процесу і дає можливість здобувачам освіти пізнати самих себе та оточуючих, виробити імунітет до негативних викликів сьогодення, сформувані усвідомлене ставлення до вибору майбутньої професії, набуті комунікативних навичок, розвивати уміння будувати стосунки з протилежною статтю тощо. Просимо звернути увагу, керівників навчальних закладів на виконання цих пунктів у плані роботи та звіті фахівців психологічної служби закладу. Комісією з психології та педагогіки Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України для використання у роботі практичними психологами і соціальними педагогами надано гриф МОН України на програми факультативів, спецкурсів і курсів за вибором, що були розроблені працівниками психологічної служби у системі освіти і пройшли апробацію у закладах освіти та рецензування науковців і практиків, а саме: - Євстаф'єва І.Г. «Основи самовизначення особистості»; - Мельникова О.Л. «Скринька чеснот»; - Романовська Д.Д. Бобик С.М. «Мандруючи до зрілості»; - Романовська Д.Д. Зузак О.В. «Основи психології та педагогіки»; - Сидоренко Н.О. «Психологічні перлинки для кожної дитинки»; - Сидоренко Н.О., Кльоц Л.А. «Лісова абетка»; - Романовська Д.Д. Програма факультативного курсу «Основи психологічної культури особистості»; - Майданик Л.Ю. Курс за вибором «Психологія життєвого успіху» 10 клас; - Майданик Л.Ю. Курс за вибором «Психологія сімейних стосунків» 11 клас; - Лозова К.С. Програма факультативного курсу «Знай та розвивайся»; - Кірпота Ю.О. «Психологія спілкування» для учнів 5 класів. Перелік факультативів, спецкурсів і курсів за вибором розміщений за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialnopedahohichna-robota/fakul-tatyvy/>

Просвітницька робота

Просвітницька робота фахівців психологічної служби пов'язана з наданням та поширенням знань, ознайомленням усіх учасників освітнього процесу зі специфікою діяльності працівників психологічної служби закладу, методами їх роботи та можливостями. Основний зміст просвітницької роботи фахівця психологічної служби закладу освіти полягає у тому, щоб: 1) знайомити педагогів та батьків з основними закономірностями та умовами сприятливого розвитку дитини; 2) популяризувати та роз'яснювати результати новітніх психологічних/соціально-педагогічних досліджень; 3) формувати потребу в психологічних знаннях, бажання використовувати їх у роботі з дитиною або в інтересах розвитку власної особистості; 4) знайомити учнів з основами самопізнання, самовиховання; 5) сприяти розумінню необхідності роботи

психолога/соціального педагога у закладі освіти. Робота із проведення просвітницької діяльності залежить від потреб конкретного закладу освіти. За ступенем активності фахівця закладу освіти варіанти просвіти можуть бути активними, коли активним суб'єктом освіти виступає сам фахівець (популяризація психологічних/соціально-педагогічних знань, агітації впровадження й використання наукових психологічних/соціальнопедагогічних знань і роз'яснень необхідності психологічної/соціальнопедагогічної допомоги тощо) або формальними, що передбачає лише інформування за запитом учасника освітнього процесу. Останній варіант може одночасно розглядатися і як консультативна робота. До форм просвітницької діяльності умовно можна віднести наочні та вербально-наочні. До наочних відносяться: інформаційні буклети, листівки, плакати, пам'ятки. Інформаційні листівки та буклети використовуються частіше як елементи оформлення кабінету психолога/соціального педагога та виконують інформаційну функцію. Плакат, як і попередні форми, теж виконує інформаційну функцію. Більш дієвими формами просвіти є безпосереднє спілкування та переважно усні вербальні форми інформування: бесіда, лекція, виступ на методичній нараді (семінарі), стаття. Проаналізувавши роботу із напряму просвітницької діяльності працівників психологічної служби за 2019/2020 н. р. з'ясовано, що цим напрямом роботи було охоплено 3 259 309 здобувачів освіти, педагогів – 701 433, батьків – 1 941 633 осіб. Згідно із Постановою Кабінету Міністрів України «Концепція державної системи професійної орієнтації населення» в умовах глобалізації та посилення конкуренції у світовому економічному просторі загострюється проблема формування, відтворення та використання трудового потенціалу. Профорієнтаційна робота займає важливе місце в діяльності закладу освіти оскільки вона, з одного боку, забезпечує зв'язок системи освіти з економічною системою країни, з іншого, поєднує сьогодення здобувачів освіти з їхнім майбутнім. Саме тому освіта має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створити сприятливі умови для професійного самовизначення здобувачів освіти. Планування кар'єри – розробка стратегії особистісно-професійного розвитку, що допомагає людині рухатися в оптимальному для неї напрямі і з оптимальною швидкістю. Кар'єру потрібно планувати, але мало, хто розуміє, як це робити, навіщо і на який термін. Сучасний світ швидко змінюється і чітко планувати професійний розвиток на тривалий термін неможливо. Водночас, існують вікові кризові періоди психологічного розвитку особистості, коли відбувається переоцінка цінностей. Тому одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна допомога учнівській молоді, формування готовності до самостійного планування професійного розвитку. Профорієнтаційна робота у закладі освіти має базуватися на комплексі заходів, призначених для визначення у підростаючого покоління тих професійно важливих якостей (відповідних

конкретній професії), які достатні й необхідні для оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, що обумовлюють успішність та ефективність у професійній діяльності. Саме фахівець психологічної служби має допомогти підростаючому поколінню, враховуючи особистісні якості, максимально правильно вибрати свою професійну стежку. Зокрема, за інформацією з областей, працівники психологічної служби протягом 2019/2020 навчального року надавали консультаційні послуги учасникам освітнього процесу щодо професійного самовизначення 233 398 особам, а саме: з боку батьків надійшло 64 573 звернення, з боку педагогів – 43 120 звернень, з боку здобувачів освіти – 111 448 звернень і з боку інших зацікавлених осіб – 14 448 звернень. Профорієнтаційну роботу на різних рівнях у закладі освіти проводять усі педагогічні працівники, але головна роль в цьому напрямі належить фахівцям психологічної служби. Саме тому, важливим є питання підвищення компетентності професійної діяльності фахівців психологічної служби у напрямі оволодіння сучасними технологіями профорієнтаційної роботи та кар'єрного консультування. З метою виявлення індивідуальних нахилів та здібностей кожної дитини для цілеспрямованого розвитку і профорієнтації, сприяння активізації внутрішніх механізмів самодіяльності особистості, таких як самооцінка, самопізнання і самовдосконалення, пропонуємо у професійній діяльності застосовувати: - Профорієнтаційне самовизначення старшокласників в умовах освітнього округу. / Гуцан Л.А., Морін О.Л., Охріменко З.В., Пархоменко О.М., Гриценко Л.І., Ткачук І.І.– Харків: «Друкарня Мадрид». - Моя майбутня професія: правила вибору [курс за вибором для учнів 9- х класів загальноосвітніх навчальних закладів : [курс за вибором для учнів 10 (11)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (52 год.)] / [В. Г. Панок, О. В. Мельник, О. Л. Морін, Л. А. Гуцан, І. І. Ткачук // Збірник програм факультативних курсів, курсів за вибором та спецкурсів. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи. Методичні матеріали щодо профорієнтаційної роботи для працівників психологічної служби розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichnarobota/proforiientatsiyna-robota/>

Діагностична робота

Діагностика в роботі фахівців психологічної служби має свої особливості, чим відрізняється від традиційної дослідницької діагностики. З огляду на широкий спектр функціональних обов'язків та напрямів діяльності практичного психолога, соціального педагога вона має займати не багато часу, бути простою і доступною в обробці та аналізі, а її результати формулюються з використанням лексичних засобів у контексті педагогічної термінології, що дасть можливість ефективно побудувати процес подальшого психолого-педагогічного супроводу. Практичні психологи та соціальні

педагоги у 2019/2020 н. р. діагностичною роботою охопили 5 766 254 учасника освітнього процесу, з яких індивідуальною діагностикою було охоплено 1 357 006 осіб, а саме: 1 084 977 здобувачів освіти, 104 114 педагогічних працівників та 167 915 батьків; груповою – 4 409 248 осіб, а саме: здобувачів освіти – 3 556 530 осіб, педагогічних працівників – 335 425 осіб, батьків – 517 293 особи. Акцентуємо увагу та просимо довести до відома фахівців психологічної служби, що на виконання п. 3.1. Наказу МОН від 08.08.2017 № 1127 «Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо розвитку психологічної служби на період до 2020 року», Українським науковометодичним центром практичної психології і соціальної роботи розроблено методичні рекомендації «Застосування діагностичних мінімумів у діяльності працівників психологічної служби». Діагностичний мінімум розміщений за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichnarobota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychnimaterialy-dlya-psycholohiv/psychodiahnostychna-robot/>. Запропонований перелік діагностичного інструментарію допоможе фахівцям психологічної служби у доборі необхідних методик залежно від предмету дослідження. Також, вкотре акцентуємо увагу, що Міністерство освіти і науки України рекомендує працівникам психологічної служби застосовувати у своїй діяльності методичні рекомендації, орієнтовні циклограми діяльності працівників психологічної служби різних типів закладів освіти, розроблені Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи. Матеріали розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyjsuprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robot/informatsijna-baza-psycholohiv-tasotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychni-materialy-dlyapsycholohiv/psychodiahnostychna-robot/>. Циклограми розглядаються як ефективний інструмент, що дозволяє усвідомити обсяг роботи, який необхідно виконати впродовж року, проаналізувати наявні ресурси. Для ефективної організації діяльності важливо дотримуватися відповідного управлінського циклу – періодичного повторення всіх основних завдань та функцій (видів) діяльності. Циклограма орієнтує фахівця на виконання обов'язкових видів робіт, проте не вказує на поточну діяльність, яка передбачає ведення журналів, оформлення індивідуальних карток здобувачів освіти, протоколів психологічної діагностики та соціально-педагогічного вивчення тощо, які заповнюються за потребою. Тому у процесі планування фахівці резервують час для виконання цих видів робіт.

Профілактична робота

Профілактична робота працівників психологічної служби – це система заходів, спрямованих на охорону психічного здоров'я, попередження

неблагополуччя у розвитку людини, групи, суспільства, відхилень у розвитку особистості, виникнення конфліктів та проблем у міжособистісних стосунках, запобігання створення конфліктних ситуацій у освітньому процесі. Найважливішими напрямками профілактичної роботи в закладі освіти є: - профілактика стресових і постстресових станів, пов'язаних із природними та технічними катастрофами; - попередження виникнення надмірної психологічної напруги в суспільстві, що переживає кризові явища (економічні та політичні кризи, пандемії, міжетнічні, міжконфесійні конфлікти тощо); - робота з попередження відхилень у психічному розвитку дитини, які пов'язані із сімейними проблемами; - профілактика порушень у психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти; - профілактика вживання психоактивних речовин та алкогольних напоїв серед молоді; - профілактика девіантної поведінки молоді (правопорушення, пияцтво, наркоманія, токсикоманія) тощо. Профілактична робота працівників психологічної служби закладу освіти має бути націлена на створення таких умов навчання та виховання, які б сприяли гармонійному психічному та особистісному розвитку здобувачів освіти. Такими умовами є: - увага до адаптації до нового життя з його вимогами й труднощами; - диференціація та індивідуалізація навчання, спрямовані на виявлення інтересів і схильностей кожної дитини, розвиток її здібностей, творчих можливостей; - рання профілактика педагогічної занедбаності дітей і підлітків; - сприятливий психологічний клімат у кожному класі/групі закладу освіти. Спираючись на щорічні звітні дані практичних психологів та соціальних педагогів, з'ясовано, що профілактичною (індивідуальною) роботою було охоплено 541 856 здобувачів освіти, 98 669 педагогічних працівників та 139 956 батьків, інших законних представників; профілактичною (груповою) роботою було охоплено – 2 306 294 здобувача освіти, 316 978 педагогічних працівників та 519 626 батьків, інших законних представників. В Україні, протягом останніх років, реалізується Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80>, якою визначено напрями державної політики щодо наркотиків, що формується на засадах інтегрованого і збалансованого підходу до зменшення обсягу пропонування наркотиків, що знаходяться в незаконному обігу, та зниження попиту на них, подолання наркоманії як небезпечного соціального явища. Стратегія реалізується шляхом прийняття Урядом Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 56-р «Про затвердження плану заходів з її реалізації на 2019-2020 роки» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80>. Фінансування реалізації Стратегії здійснюється за рахунок державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством. Окремо на реалізацію Плану заходів щодо виконання Стратегії кошти з Державного бюджету України не виділяються, проте суб'єкти, які формують та/або реалізують наркополітику

виконують завдання та заходи, які передбачені Стратегією, в межах видатків передбачених в Державному бюджеті України на виконання основних функцій суб'єктів наркополітики. Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 10.09.2019 № 1/9-571 «Щодо проведення моніторингу» за покликанням:

https://drive.google.com/drive/folders/1EBjHf8I31eVdFO0lTrFj1DVUX8L8o_Rt
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» було проведено моніторингове дослідження, мета якого вивчення питання щодо здійснення профілактичних заходів у закладах освіти на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками. Наприклад, лекціями, зазначеного напрямку роботи, було охоплено – 1 311 331 учасник освітнього процесу з 9 719 закладів. За даними дослідження, фахівці психологічної служби приділяють велику увагу та досить старанно працюють, щоб протидіяти цьому негативному явищу, зокрема, проводять тренінгові заняття, просвітницько-профілактичні заходи, лекції, виховні години, уроки-дискусії, індивідуальні консультації, семінарипрактикуми, акції, рейди, тематичні виставки тощо. Особливо хотілося б у цьому напрямі роботи відзначити Харківську область. З детальними результатами цього дослідження можна ознайомитися за покликанням:https://drive.google.com/file/d/1nG_SrkvjVloyD0oF7psH2dqFrk4vu3pR/view Метою впровадження просвітницько-профілактичних програм щодо здійснення профілактичних заходів у закладах освіти на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками є підвищення рівня поінформованості, розширення знань підлітків і молоді про здоров'я, здоровий спосіб життя; формування у них цінностей і життєво важливих переконань; напрацювання необхідних практичних навичок відповідальної поведінки щодо свого життя і здоров'я, а також здоров'я і життя оточуючих тощо. За узагальненими даними, що були надані обласними навчально-методичними центрами/кабінетами/лабораторіями психологічної служби у системі освіти у 2019/2020 н.р. 76 419 здобувачів освіти було охоплено інформаційно-освітньою протиалкогольною програмою «Сімейна розмова». Найбільше здобувачів освіти за цією програмою було охоплено в Одеській області – 43 382 особи. Корисні матеріали щодо здійснення профілактичних заходів у закладах освіти на зниження рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин підлітками: - Закон України від 21.01.2010р. №1824-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання і продажу пива та слабоалкогольних напоїв» за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1824-17>. - Закон України від 15.02.1995р. №62/95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80> . - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.02.2019р. № 56-р «Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з

реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80>. - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08 2013р. № 735-р «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року» за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#n8> - наказ МОН від 22.05.2018р. №509 «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2018 року за № 885/32337 за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>.

Одним із важливих напрямів діяльності працівників психологічної служби є просвітницька і профілактична робота з подолання злочинності серед неповнолітніх. Аналіз стану правопорушень серед підлітків дає підстави вважати подолання криміногенної ситуації в дитячому та молодіжному середовищі проблемою гострою та актуальною для суспільства. У 2019/2020 начальному році до працівників психологічної служби надійшло 201 861 звернення щодо подолання дитячої злочинності та роботи з дітьми «груп ризику», а саме: з боку батьків надійшло 61 629, з боку педагогічних працівників – 68 196, з боку дітей – 63 524, з боку інших зацікавлених осіб – 8 512 звернень. Звертаємо вашу увагу, що на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» розміщено «Банк програм для неповнолітніх у конфлікті з законом» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialnopedagogichna-robota/informatsijna-baza-psychologiv-ta-sotsialnyhpedahohi/najkraschi-rozrobky-metodyky-treninhy-zhurnaly/>.

Незважаючи на масштабність і складність проблеми щодо протидії насильства, система освіти має великі можливості для профілактики цього негативного явища. Її професійний та організаційний ресурс, сфера соціального впливу дозволяють здійснювати комплексний і системний вплив на всіх учасників освітнього процесу з метою формування моделі поведінки, заснованої на взаємній повазі та недопущенні насильства в міжособистісних стосунках, спільній діяльності. Працівники психологічної служби прийняли 68 562 запити від учасників освітнього процесу щодо протидії домашньому насильству. Зокрема, з боку батьків надійшло 16 745, з боку педагогічних працівників – 18 335, з боку дітей – 29 106 та з боку інших зацікавлених осіб – 4 376 звернень. Працівники психологічної служби прийняли 96 979 запитів від учасників освітнього процесу щодо протидії булінгу (цькуванню) у закладах освіти. Зокрема, з боку батьків надійшло 31 636 звернень, з боку педагогічних працівників – 28 313, з боку дітей – 29 520 та з боку інших зацікавлених осіб – 7 510 звернень. Звертаємо увагу, що 1008 фахівців психологічної служби підвищили рівень педагогічної компетенції, пройшовши навчання щодо запобігання та протидії проявам насильства в закладах освіти за програмою «Шкільна служба порозуміння». У цій

програмі взяли участь 107 744 учасника освітнього процесу. Найбільша кількість охоплених 32 752 особи у Донецькій області. Варто зазначити, що триває експеримент всеукраїнського рівня за темою «Формування гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу шляхом упровадження моделі «Мирна школа» на 2019-2022 роки. З детальною інформацією та корисними матеріалами цього дослідження можна ознайомитися за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialnopedahohichna-robota/eksperyment-vseukrains-ko-ho-rivnia-za-temoiu-formuvanniahumanistychnykh-vidnosyn-mizh-uchasnykamy-osvitn-oho-protsesu-shliakhomuprovadzhennia-modeli-myrna-shkola-na-2019-2022-roky/>

Профілактичною програмою «Шкільний офіцер поліції» було охоплено 343 251 здобувач освіти, найбільше у Харківській області – 117 637 осіб. Корисні матеріали щодо запобігання та протидії насильству: - Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, схвалена Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020; - наказ Міністерства освіти і науки України № 1646 від 28 грудня 2019 року «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2020 р. за № 111/34394; - наказ Міністерства освіти і науки від 26.02.2020 № 293 «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти»; - лист Міністерства освіти і науки України від 29.01.2019 року за № 1/11 – 881 «Рекомендації для закладів освіти щодо застосувань норм Закону України щодо протидії булінгу»; - лист Міністерства освіти і науки України від 20.03.2020 року № 6/480-20 «Про план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти»; - лист Міністерства освіти і науки України від 19.05.2020 № 6/645-20 «Щодо діяльності Національної дитячої гарячої лінії»; - лист Міністерства освіти і науки України від 13.01.2020 № 6/37-20 «Про підвищення рівня педагогічної компетенції щодо запобігання та протидії проявам насильства в закладах освіти»; - лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2020 № 6/642-20 «Щодо реалізації проєкту». Також, рекомендуємо використовувати посібники з цього напрямку роботи схвалені МОН України для використання у закладах освіти: -методичний посібник «Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід». Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 132 с.; - навчально-методичний посібник «Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти». Навчально-методичний посібник./ Андрєєнкова В.Л, Байдик В.В, Войцях Т.В, Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 166 с. Вищезазначені та інші матеріали щодо запобігання та протидії насильству для практичного використання фахівцями розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta->

sotsialno-pedahohichnarobota/informatsijna-baza-psyholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/najkraschi-rozrobkymetodyky-treninhy-zhurnaly/ Сучасний ритм життя, а також, багато інших суб'єктивних факторів призводять до того, що в певний момент людина зважується на злочин – злочин проти свого життя. За наданими статистично-аналітичними даними у 15 506 здобувачів освіти бувають такі хвилини, коли в голову мимоволі приходить думка про суїцид. Конфлікт з педагогами або однолітками, вплив релігійних сект, побутова невлаштованість, втеча від покарання і вічне бажання продемонструвати всім, «яким я був хорошим» і «хай вони тепер шкодують», – ось далеко не повний перелік причин дитячих самогубств. Якщо вчасно помітити важкий душевний стан, то можна уникнути страшної трагедії. Розрізняють такі види самогубств: 1) неусвідомлюване самогубство; 2) самогубство як ризикована гра і ризикована легковажність; 3) психопатологічне й агресивно-невропатичне самогубство (зокрема: маніакальне самогубство осіб під впливом галюцинацій чи марень; самогубство меланхоліків, які знаходяться в стані глибокого смутку, скорботи, гіпертрофованих докорів сумління, суму, журби; самогубство людей під впливом нав'язливих ідей; автоматичне чи імпульсивне самогубство); 4) суїциди психічно здорової людини: - демонстративно-шантажувальний (суїцидальні думки, уявлення, емоційні переживання, задуми, наміри; суїцидальні спроби і завершені суїциди); - егоїстичний, що виникає через руйнування соціальних зв'язків особистості із суспільством; - альтруїстичний, який виникає у формі самопожертви задля захисту інтересів групи (фанатики тощо); - аномічний, який виникає внаслідок виснаження; - спровокований засобами масової інформації; - спричинений депресією. За даними статистично-аналітичних даних, у 2019/2020 н. р. кількість звернень до фахівців психологічної служби становить 38 137, а саме: з боку батьків – 8 217 звернень, з боку педагогічних працівників – 10 265 звернень, з боку дітей – 15 506 звернень, з боку зацікавлених осіб – 4 149 звернень. Педагогічним працівникам закладу освіти слід бути обізнаним щодо наступних факторів ризику, що можуть стати причиною дитячого і підліткового суїциду: - психічні розлади; - проблеми у спілкуванні з родиною чи друзями; - матеріальні труднощі, розмови про це; - шкільні проблеми (низька успішність, велике навантаження, тиск вимог навчального процесу, конфлікти з учителями тощо); - проблеми, пов'язані з вживанням алкоголю та наркотиків; - невдачі в інтимних стосунках; - занижена самооцінка; - ізолюваність і пов'язане з цим почуття самотності; - депресія (агресія – типова маска депресії у підлітків); - афекти (афекти руйнівні для підлітка, так як суїцидальні погрози, висловлені в афекті, як правило, здійснюються і мають важкі наслідки); - сімейні проблеми (нерозуміння з боку батьків, байдужість, покарання, надмірні очікування, фізичне чи сексуальне домашнє насильство, відсутність одного чи обох батьків, трудова міграція батьків на роботу за кордон). Цей фактор переважає

найчастіше, а роль «останньої краплі» може бути конфлікт у школі. Психологічна профілактика та корекція суїцидальної поведінки Першочерговою умовою попередження самогубств серед учнів є психолого-педагогічне виявлення дітей, чії особистісні риси створюють підвищений ризик суїциду, організація індивідуальної роботи з цією категорією дітей, проведення профілактичних заходів, просвітницької роботи з сім'ями. Система роботи з профілактики суїциду має містити такі компоненти:

1. Психологічна просвіта учасників освітнього процесу, що передбачає: - створення у закладах освіти інформаційного куточка з методичною літературою, інформацією про «телефони довіри», адреси і режими роботи спеціалізованих лікарень, психологічних центрів допомоги, інших фахівців; - проведення для педагогічних працівників психолого-педагогічних семінарів, консилиумів, майстер-класів на теми: «Емоційні розлади у дітей та підлітків», «Фактори, що впливають на суїцидальну поведінку підлітка», «Соціальний статус учня в групі», «Цінність особистості», «Як допомогти дитині при загрозі суїциду?» тощо. Під час підготовки до методичних заходів важливо дослідити соціально-психологічний клімат учнівських колективів, соціальний статус здобувача освіти тощо; - проведення індивідуальних консультацій з педагогами і батьками дітей із групи суїцидального ризику, організація роботи батьківського психологічного класу або батьківського всеобучу з тем «У сім'ї підліток», «Емоційні розлади у дітей», «Депресивні стани у підлітків», «Алкоголізм і наркоманія у підлітковому віці», «Психологія особистісних і міжособистісних конфліктів» тощо. Організація роботи груп зустрічей для батьків учнів, які мають проблеми (за потреби); - проведення просвітницьких заходів з учнями про цінність особистості й сенс життя наприклад диспутів «Я – це Я», «Я маю право відчувати і висловлювати свої почуття», «Невпевненість у собі», «Конфлікти», «Підліток і дорослий», «Спілкування з дорослими», «Спілкування з однолітками протилежної статі», «Підліткові ініціації», «Стрес і депресія» тощо.
2. Створення позитивного психологічного клімату у закладі освіти і сім'ї. Передбачає залучення здобувачів освіти до громадської діяльності (спортивні змагання, клуби, товариства тощо), культурно-виховних заходів, які сприяють формуванню позитивних громадянських, естетичних почуттів, духовності учнів і педагогів.
3. Психологічна та педагогічна діагностика суїцидальних тенденцій: - спостереження. У процесі спостереження працівники психологічної служби, педагоги, батьки звертають увагу на фактори ризику: спадковість; вербальну і фізичну агресію; високу конфліктність; прагнення до домінування або орієнтацію на залежність; ізоляцію або неприйняття однолітками; різкі зміни в поведінці; низький або високий IQ; неадекватну самооцінку; несприятливе сімейне оточення; психотравматичні події (смерть близької людини, міжособистісний конфлікт, поганий вчинок, погані стосунки у сім'ї тощо); алкоголізм і наркоманію,

асоціальний спосіб життя. Виявлення ознак емоційних порушень – втрата апетиту або імпульсивне ненажерство, безсоння або підвищення сонливості впродовж останніх декількох днів; часті скарги на соматичні хвороби; незвичне неохайне ставлення до своєї зовнішності; постійне почуття самотності, непотрібності або суму; нудьга у звичайному оточенні або під час виконання роботи, яка раніше подобалася; втеча від контактів або ізоляція від друзів і сім'ї; порушення уваги із зниженням якості роботи; занурення у роздуми про смерть; відсутність планів на майбутнє; раптові напади гніву, навіть через дрібниці. - психодіагностика. Пропонуємо використовувати такі психодіагностичні методики: соціометрія і референтометрія, малюнкові тести ДДЛ і «Моя сім'я», методику Шуберта «Діагностика рівня готовності до ризику», методику визначення нервово-психічної стійкості та ризику дезадаптації у стресі «Прогноз», багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛОАМ), опитувальник депресивності Бека (Beck Depression Inventory – BDI), опитувальник оцінки «душевного болю» (Е. Шнейдман), модифікований опитувальник для ідентифікації типів акцентуацій характеру підлітків (О. Лічко, С. Подмазін), карту виявлення ризику суїцидальності В. Прийменко, методику визначення типу темпераменту за Б. Цукановим, тест на виявлення суїцидального ризику SP-45, тест на виявлення суїцидальних намірів (Н. Шавровська, О. Гончаренко, І. Мельникова), методику вивчення схильності до суїцидальної поведінки (М. Горська), методику діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс і Р. Раймонд), методику «Наскільки адаптований ти до життя?» (А. Фурман), шкалу депресії (адаптація Г. Балашова), методику діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності (Д. Расел і М. Фергюсон). Дані методики розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichnarobota/informatsijna-baza-psycholohiv-ta-sotsialnyh-pedahohi/navchalno-metodychnimaterialy-dlya-psycholohiv/psychodiahnostychna-roboata/> 4. Психологічне консультування учнів. 5. Психолого-педагогічна корекція суїцидальних тенденцій передбачає навчання здобувачів освіти технік керування емоціями, зняття м'язового й емоційного напруження; набуття навичок конструктивних поведінкових реакцій у проблемних ситуаціях; розвиток позитивної самооцінки; усвідомлення цінності особистості, соціального статусу в групі, тренінги особистісного зростання тощо. 6. Систематичний контроль і врахування динаміки змін в особистості та поведінці підлітка – моніторинг ознак, тенденцій, ризиків суїцидальної поведінки на всіх етапах роботи з ним. 7. При потребі – переадресування суїцидальної справи фахівцям медичного профілю – рекомендація відвідати психоневролога, психотерапевта, психіатра тощо. Якщо ви виявили здобувача освіти із ознаками суїцидальної поведінки, то: Крок 1-й: практичному психологу (у разі його відсутності соціальному педагогу)

спільно з класним керівником, батьками здобувача освіти створити безпечну і довірливу ситуацію навколо здобувача освіти. Слухати про все, що буде говорити здобувач освіти. Якщо він замкнеться – не чинити тиск на нього. Крок 2-й: повідомити керівника закладу освіти. Крок 3-й: поговорити зі здобувачем освіти, з'ясувати про його фантазії, думки, плани. Крок 4-й: початкова оцінка. Перший контакт із людиною, яка перебуває у кризовому стані, використовується для оцінки ситуації. Її мета – виявити, які події призвели до кризи і спонукали її звернутися за допомогою. Треба звернути увагу на психічний стан здобувача освіти, передусім на наявність суїцидальних думок, тривоги, збудження, оцінити можливість отримати підтримку від сім'ї та друзів. Необхідно з'ясувати, чи є в родині дитини/підлітка дорослий, якого він поважає і любить, який є авторитетом або соціально близькою людиною. Знайти його і залучити до роботи. Дуже важливо наприкінці початкової оцінки прийняти рішення про наступну форму втручання та надання допомоги. Крок 5-й: провести діагностику особистості здобувача освіти, виявити сильні сторони характеру, захоплення, інтереси, які допоможуть у подоланні життєвої кризи. Крок 6-й: інтенсивна опіка. Метою інтенсивної опіки є запобігання декомпенсації і повернення підлітка до його нормального стану, у якому він може повністю використовувати свої ресурси для подолання кризи та адаптації. Крок 7-й: кризове консультування. На цьому етапі практичний психолог використовує методи, які сприяють зменшенню вираження афекту, нормалізації спілкування, досягнення розуміння з молодою людиною своїх проблем і відчуттів, демонструють турботу й емпатію, формують поведінку, спрямовану на подолання проблем. Практичному психологу разом із батьками, педагогами закладу освіти потрібно організувати щоденне спілкування з молодою людиною, вчителями та сім'єю, розробити індивідуальну програму психологічної допомоги та формування захисних антисуїцидальних факторів. У випадку відсутності відповідних вмінь і навичок у працівника психологічної служби – його обов'язок знайти кваліфікованого фахівця і залучити до роботи аж до повного зникнення суїцидальних ознак у поведінці здобувача освіти. Крок 8-й: у випадку наявних випадків суїцидів у родині, попередніх суїцидальних спроб, вживання наркотиків і інших токсичних речовин, наявних психопатичних або депресивних розладів особистості, патології психічного розладу – обґрунтовано і толерантно рекомендувати батькам звернутися до психіатра чи інших медичних працівників. Крок 9-й: виявити фактори ризику в сім'ї та закладі освіти для конкретного здобувача освіти. Розробити рекомендації для педагогів та родини – як організувати підтримуюче середовище та, що змінити у взаємостосунках «дорослий – дитина/підліток». Крок 10-й: організувати психопрофілактичну роботу у школі за вищезазначеною 7-ми компонентною схемою. Затвердити план дій наказом по закладу освіти. У

випадку завершеного суїциду організувати групову роботу (40-годин) з класом, де навчалася дитина, для уникнення ефекту Вертера – наслідування суїцидальної поведінки у проблемних ситуаціях. Отже, можемо зазначити, що підвищення ефективності роботи закладу освіти тісно пов'язане з психологічним фактором освітнього процесу. Розвиток особистості має бути не тільки декларованою метою закладів освіти, а стати реальним критерієм ефективності їх роботи. Сьогодні фахівцями психологічної служби накопичено значну кількість профілактичних програм. Використання їх у педагогічній практиці не є автоматичним і вимагає певної психологічної компетентності. Оскільки форми та методи профілактики мають різні можливості формування когнітивного, афективного, поведінкового компонентів поведінки особистості, то одноразове їх застосування не забезпечить позитивних результатів. Профілактичні заходи будуть ефективними лише за умови систематичного, комплексного впровадження різних форм, методів, засобів у поєднанні з діяльністю, спрямованою на створення умов для повноцінної життєдіяльності та самореалізації учасників освітнього процесу. Профілактичні програми для фахівців психологічної служби розміщені за покликанням: <https://docs.google.com/document/d/1zi31pjwMLqRSjoXpe5vFCkPdI8SqsF2JbSYeOITyfgk/edit>

Корекційна робота

Корекційна робота в діяльності фахівця психологічної служби закладу освіти є найскладнішою і найвідповідальнішою. Така робота фіксується в журналі практичного психолога та за потреби в журналі обліку проведення корекційних занять (лист МОН 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України») за покликанням: https://docs.google.com/document/d/1UY_xe_kXCqYFOKgjZjd5xA4-KbSBzIefqWQoEWugPs/edit). Корекційна робота є продовженням діагностичної. Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати у роботі корекційні програми розміщені на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: https://docs.google.com/document/d/1jjQzAxFTFXdzVBaYu5OхсрqMz9gхhmtz_IsEJDisfnM/edit Під час проведення корекційної роботи працівникам психологічної служби рекомендуємо використовувати програми переможців III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Корекційно-розвиткові», які отримали гриф Міністерства освіти і науки України, а саме: - Іванюк К.В., Беляєва К.Ю. «Обережність та обачливість –

помічники мого життя» (лист ІМЗО від 12.05.2020 № 22.1/12-г-251); - Парубець В.В., Сидорець Н.Г. «Траєкторія лідерської позиції» (лист ІМЗО від 12.05.2020 № 22.1/12-г-250); - Кубай А.О., Горніч Л.І «Емоцій дивовижний світ» (лист ІМЗО від 12.05.2020 № 22.1/12-г-249); - Павленко Т.М, Котляревська О.О., Оріян А.О. «Програма психологічної корекційної роботи з підлітками з девіантною поведінкою та їх батьками» (лист ІМЗО від 12.05.2020 № 22.1/12-г-248); - Гайова Т.А. «Я це можу» (лист ІМЗО від 12.05.2020 № 22.1/12-г-247); - Стецюк Л.В. «Подолання дитячих страхів та розвиток емоційної стабільності дітей військовослужбовців» (лист ІМЗО від 12.05.2020 № 22.1/12-г-246). Матеріали розміщені за покликанням: <https://imzo.gov.ua/vseukrains-kyukonkurs-avtors-kykh-prohram-praktychnykh-psykholohiv-i-sotsial-nykh-pedahohivnovi-tekhnohii-u-noviy-shkoli/avtors-ki-prohramy/avtors-ki-prohramy-2020/> Основною метою корекційної роботи зі здобувачами освіти є сприяння їхньому повноцінному психічному та особистісному розвитку. Корекційна робота зі здобувачами освіти ґрунтується на таких основних принципах: 1) єдність діагностики і корекції. Корекційній роботі передуює діагностика; 2) діяльнісний принцип корекції. Основним засобом корекційного впливу є взаємодія дорослого і дитини; 3) орієнтація на зону найближчого розвитку дитини. Корекційна робота з дитиною не матиме ефекту за межами зони найближчого розвитку; 4) спрямованість корекційної роботи «зверху донизу», тобто на створення оптимальних умов для розвитку вищих психічних функцій, які сприятимуть компенсації недоліків елементарних психічних процесів; 5) принцип нормативності, тобто орієнтація під час проведення корекційної роботи та оцінювання її ефективності на еталони розвитку у певному віковому періоді; 6) врахування системного характеру психічного розвитку. Корекційна робота спрямовується на усунення причин відхилень у розвитку; 7) корекційна робота має розпочинатися з тієї «точки», з якої почалися відхилення від оптимальної програми розвитку. Корекційна робота практичного психолога спрямована на підвищення загального рівня розвитку дитини, заповнення прогалів її попереднього розвитку і навчання, розвиток недостатньо сформованих вмінь та навичок, підготовку дитини до адекватного сприйняття навчального матеріалу тощо. У 2019/2020 н. р. практичними психологами корекційною (індивідуальною) роботою було охоплено 341 179 здобувачів освіти, 23 754 педагогічних працівників та 27 899 осіб батьків, інших законних представників; корекційною (груповою) роботою охоплено 1 237 331 здобувач освіти, 52 353 педагогічних працівника та 97 682 особи батьків, інших законних представників. На сьогодні активно впроваджується інклюзивна освіта. Державна політика у галузі освіти спрямована не лише на отримання здобувачами освіти з особливими потребами знань, умінь, навичок, а на формування ключових компетентностей, які сприятимуть вмінню через спілкування знаходити порозуміння з іншими людьми,

облаштовувати власне життя й бути корисним сім'ї, громаді, суспільству. З дітьми з особливими освітніми потребами працюють усі працівники закладу освіти, зокрема і практичні психологи та соціальні педагоги. На допомогу практичним психологам, педагогам, які працюють в умовах різних спеціальних та інклюзивних закладів освіти розроблено корекційно-розвиткові програми для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Програми розроблені на основі Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, їх зміст структурований за спіралью-концентричним принципом, який передбачає неперервне розширення і поглиблення знань та повторне вивчення певних тем із метою глибокого проникнення в сутність явищ та процесів відповідно до вікових особливостей дітей. У кожній школі фахівець має підготувати учнів, а також їхніх батьків до здорової взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами (ООП). Проводити тренінги, лекторії, семінари, консиліуми, під час яких будуть зруйновані стереотипи щодо спільного навчання. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психологопедагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти», розміщеного за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> , на фахівців психологічної служби закладу освіти покладені відповідні функції:

- практичний психолог: - вивчення та моніторинг психічного розвитку дитини з ООП; - психологічний супровід дитини з ООП; - надання корекційно-розвиткових послуг дитині з ООП згідно з ІПР; - надання рекомендацій, консультацій та методичної допомоги педагогічним працівникам закладу освіти у роботі з дитиною з ООП; - консультативна робота з батьками дитини з ООП; - просвітницька робота щодо формування психологічної готовності в учасників освітнього процесу до взаємодії в інклюзивному середовищі.
- соціальний педагог: - соціально-педагогічний патронаж дитини з ООП та її батьків; - виявлення соціальних проблем, які потребують негайного вирішення, при потребі, направлення до відповідних фахівців з метою надання допомоги; - вивчення соціальних умов розвитку дитини з ООП; - соціалізація дитини з ООП, адаптація її у новому колективі; - інформування дитини з ООП та її батьків про мережу закладів позашкільної освіти, залучення дитини до участі в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей; - надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі, подолання особистісних, міжособистісних конфліктів; - захист прав дитини з ООП, за відповідним дорученням представлення її інтересів у відповідних органах та службах.

Звертаємо увагу керівників закладів освіти, що практичний психолог чи соціальний педагог не повинен виконувати обов'язки дефектолога, тож

власне заняття та допомога в навчанні – не його сфера діяльності, але він може звернутися до фахівців ІРЦ за консультацією. Перелік корекційно-розвиткових програм, типових освітніх програм, методичних рекомендацій, навчально-методичних посібників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами розміщений за покликанням: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/korektsiyni-programi/> Корисну інформацію стосовно роботи з цього напрямку можна знайти на сайті Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України за покликанням: <http://ispukr.org.ua/> Порядок додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуги), які проводять (надають) фахівці (із числа працівників закладу освіти та у разі потреби – додатково залучені фахівці), з якими заклад освіти або відповідний орган управління освітою укладають цивільно-правові договори визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 року № 88 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» розміщеною за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF> Застосування інформаційно-комунікаційних технологій розширює і оновлює роль фахівця психологічної служби, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати, удосконалювати та підвищувати свою творчу активність і кваліфікацію. Під час впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчання фахівець психологічної служби відіграє значно більшу роль, ніж викладач. Це потребує значно більшого часу, що повинно знаходити своє відображення у плануванні працівника психологічної служби. Проведення комп'ютерної діагностики (звичайно, за наявності пакету професійного інструментарію) дозволяє вивільнити величезну кількість часу, що витрачається фахівцем на оброблення результатів. Як опосередкований діагностичний інструментарій можуть виступати різні комп'ютерні ігри і тренажери. Широко застосовують комп'ютерні технології в корекційно-розвитковій роботі практичного психолога та соціального педагога із здобувачами освіти. До подібних технологій належать комп'ютерні програми навчального і розвиткового характеру. Комп'ютерні програми – це унікальне поєднання техніки, розваги, психології і педагогіки. Використання цих програм сприяє розвитку сенсомоторних, перцептивних і вищих когнітивних функцій; підвищенню ефективності навчання здобувачів освіти, їхній навчальній мотивації, розвитку інтелектуальних і творчих можливостей тощо. Можемо виділити два напрями використання ІКТ в корекційно-розвитковій роботі: • розвиток пізнавальних здібностей у здобувачів освіти; • організація роботи зі здобувачами освіти, що мають проблеми особистісні, поведінкові та емоційні. Під час коригування емоційних і поведінкових порушень (агресивності,

замкнутості, почуття страху тощо) комп'ютерні ігри можуть бути використані як інструмент, подібний до ляльки і картинки, як деякий посередник, що заміщує живих учасників спілкування. Також фахівці психологічної служби можуть здійснювати моделювання ситуації спілкування, яку необхідно пропрацювати фахівцю із здобувачем освіти. Досить ефективно цю роботу можна здійснювати за допомогою програмстудій, що дозволяють створювати свої власні мультфільми. Створені дітьми мультфільми не лише мають корекційне значення, але й надають психологу багатий діагностичний матеріал. Головне в цьому методі роботи – супроводжувальна роль фахівця, який вводить здобувача освіти в ігрову ситуацію, обов'язково обговорює виконувані в грі дії. Фахівець може пропонувати учаснику освітнього процесу як власні незавершені мультфільми, які діти повинні продовжити, так і теми для створення мультісторій. Коли йдеться про групове (3-5 осіб) створення мультфільму-казки за заданою фахівцем або вибраною здобувачем освіти темою, то тут, насамперед, розвивається комунікативна і особистісна сфери учасників. Граючи в сюжетнорольову казку у взаємодії з певними казковими персонажами, здобувачі освіти виробляють моделі спілкування і поведінки, необхідні для успішної соціальної адаптації. Використання мультстудій можливе і в роботі зі старшокласниками для формування перспектив життєвого шляху.

Консультування

Консультування у роботі працівників психологічної служби є одним із найзатребуваніших напрямів роботи. За узагальненими даними, що були надані обласними навчально-методичними центрами/кабінетами/лабораторіями психологічної служби у системі освіти у 2019/2020 н. р., індивідуальним та груповим консультуванням було охоплено 4 715 835 учасника освітнього процесу, де 2 744 465 осіб проконсультовано у груповій формі, а 1 971 070 осіб – індивідуально. Консультування (індивідуальне, групове), здійснюється за запитом учасників освітнього процесу. Особливістю консультування як форми взаємодії між учасниками освітнього процесу є акцент на власну відповідальність того, хто просив про допомогу. У житті кожної людини бувають такі критичні моменти, коли ускладнюються взаємовідносини з оточенням, загострюються внутрішні суперечності, стають нестерпними переживання стосовно свого стану, які здаються безвихідними. Особливо потребують кваліфікованої психологічної допомоги підлітки, становлення життєвих позицій і переконань яких, пов'язане з віковими кризами, розвитком емоційно-вольової сфери, формуванням професійного світогляду тощо. Консультування, як один з видів надання психологічної, соціально-педагогічної допомоги учасникам освітнього процесу закладу освіти, покликане допомогти їм вирішити

особистісні проблеми. Разом з тим питання консультативної допомоги учасникам освітнього процесу із застосуванням ІКТ поширено недостатньо. Одночасно із традиційним консультування «тет-а-тет», фахівці психологічної служби можуть впроваджувати онлайн-консультування, яке може практикуватися через різні альтернативні комунікативні канали. Ці канали відрізняються один від одного за параметрами синхронності (синхронна або асинхронна комунікація), способу (індивідуальна або групова комунікація), типу комунікації (друкований текст або візуальна або/та голосова комунікація). Також різний ступінь залучення людини (пряма людська взаємодія, самодопомога під час використання інформації або інструкцій, опублікованих на веб-сайті або онлайн інтерактивне програмне забезпечення). Онлайн-консультування може практикуватися як додатковий засіб, підключений до процесу консультування «тет-а-тет» або незалежний процес. Таке консультування може базуватися на текстовій комунікації між психологом/соціальним педагогом та учасником освітнього процесу. Лист може бути тим, що зцілює. Лист як розмова самим з собою, вільний від очей психолога/соціального педагога, відчувається як більш небезпечний та захищений спосіб. Учасники освітнього процесу знаходяться в своєму звичному оточенні, (не в кабінеті фахівця психологічної служби). Електронна пошта – доволі простий спосіб, за допомогою якого практичний психолог/соціальний педагог може взаємодіяти з учасниками освітнього процесу через Інтернет. Електронна пошта особливо підходить людям, яким подобається писати, наприклад батькам, які мають дуже щільний графік роботи. Відеоконференція один із способів для консультацій через Інтернет, але на сьогоднішній день ця відео-технологія поки, що мало впроваджується. Просимо звернути увагу практичних психологів/соціальних педагогів на онлайн-консультування як вид роботи і запроваджувати його у своїй трудовій діяльності.

Зв'язки з громадськістю

Робота психологічної служби зорієнтована на розвиток, розширення та зміцнення зв'язків з представниками громадських та міжнародних організацій, які працюють у цій сфері. Стосовно діяльності психологічної служби щодо зав'язків із громадськістю маємо зазначити, що у 2019/2020 навчальному році практичні психологи та соціальні педагоги надали послуг 649 527 особам. Використання в освітньому процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір особливо в умовах дистанційного навчання набирає все більшої актуальності. Сучасні заклади освіти мають Інтернет-сайти, які стали ефективним засобом зв'язку з учнями та їх батьками. З метою підвищення психологічної культури суб'єктів освітнього процесу в закладах освіти та у сім'ї радимо активно використовувати отримання інформації

через Інтернет із застосуванням інтерактивних форм. Дистанційна форма освіти стала викликом для всіх учасників освітнього процесу – вчителів, дітей і батьків. Усі виявилися морально і психологічно не готовими тривалий час працювати в такому форматі. Але це може стати найкращим часом для формування у дітей низки життєвих компетенцій, в тому числі самоорганізації. У цих умовах революційних змін вимагає й система психологічної служби. Актуальність даної роботи має місце у сучасному освітньому середовищі, адже нині якісна психологічна просвіта, діагностика, корекційно-розвиткова робота не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет. Вони дають змогу психологу/соціальному педагогу краще проводити просвіту серед учнів, батьків та вчителів, швидко робити інтерпретацію результатів діагностичних досліджень, проводити корекційно-розвиткову роботу. Практичний психолог/соціальний педагог мають можливість отримувати інформацію, активно спілкуватися з колегами, вчителями, здобувачами освіти та батьками. Завдяки цьому підвищується авторитет фахівця, він дійсно може бути носієм культури, знань, усього передового. За допомогою розміщених на сайті матеріалів, опитувальників можливе отримання зворотного зв'язку не лише від здобувачів освіти, а від їх батьків. Радимо практично використовувати таку форму роботи, як відповіді на запитання. Механізм реалізації цієї технології полягає в попередньому зборі проблемних питань і розміщенні на сайті відповідей на них. Доцільно створювати постійні рубрики за віковими інтересами: учні початкової школи, 5-6 класи, 7-8 класи, 9 клас, 10-11 класи, або рубрики за змістом: цікава психологія, вправи на розвиток психічних процесів, корисні поради, профорієнтація, психологічна безпека тощо. На сайтах закладів освіти, що реалізують напрями навчання (іноземна мова, математика тощо) доцільно інформувати батьків про психологічні особливості навчання за вибраним напрямом. Тому, рекомендуємо створити на сайті закладу сторінку «Кабінет психолога/соціального педагога». «Кабінет психолога/соціального педагога» може стати віртуальною психологічною службою, покликаною допомогти не тільки здобувачам освіти і їх батькам, але і педагогам. Педагоги зможуть використати широкі можливості для психолого-педагогічної самоосвіти, самопізнання, професійного саморозвитку. У роботі з педагогами використання інформаційних комп'ютерних технологій теж має свої переваги, наприклад доступ до різноманітних джерел інформації завдяки Інтернету, можливість опосередкованого консультування, точність і швидкість оброблення діагностичного матеріалу. Учасники освітнього процесу зможуть звертатися до фахівця психологічної служби за допомогою, адже в цьому випадку комп'ютер, як і книга, зберігає конфіденційність спілкування людини з інформацією, надає достатньо часу для роздумів і аналізу. Популярність сторінки серед учасників освітнього процесу буде

обумовлена тим, що матеріали рубрик мають бути підібрані з урахуванням їхніх запитів. Це пов'язано з тим, що інноваційний освітній процес з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій, допомагає тим, хто навчається реалізовувати власні освітні цілі, спрямовані на розвиток особистості. Комп'ютерні технології і надалі будуть надійними помічниками фахівців психологічної служби. Від наповненості рубрики буде залежати, яку інформацію сприйматимуть учасники освітнього процесу. Фахівці психологічної служби можуть зробити сучасне інформаційне середовище творчим, розвитковим і безпечним. Така сторінка може стати для батьків джерелом інформації навчального, методичного або виховного характеру. На цій сторінці батьки зможуть отримати інформацію про методи зміцнення здоров'я дітей, їх безпеку, правила поведінки дитини в сім'ї та в суспільстві, корисні поради з навчання і виховання дошкільників тощо. Телекомунікації дозволять батькам у реальному режимі часу відстежувати освітній процес своїх дітей, отримувати інформацію про проблеми, що виникають у навчанні і поради, спрямовані на усунення конкретних проблем у взаємодії з фахівцем психологічної служби. Запровадження сторінки «Кабінету психолога/соціального педагога» допоможе підвищити ефективність процесу навчання, активізувати пізнавальну діяльність учасників освітнього процесу, підвищити рівень професійної майстерності педагогів, виявити рівень психолого-педагогічної компетентності батьків, створити активну систему підтримки сімейного виховання, через використання інформаційно-комп'ютерних технологій, участь батьків у освітньому процесі закладу освіти, підвищить психологічну культуру учасників освітнього процесу тощо. Звертаємо вашу увагу, що забезпеченість комп'ютерною технікою фахівців психологічної служби на низькому рівні (30%), тому місцевим органам управління освітою, керівникам закладів освіти необхідно забезпечити належні матеріальні та технічні умови для ефективної реалізації цього напрямку роботи.

Нормативно-правові акти та службова кореспонденція

Одним із головних інструментів керівника закладу освіти щодо управління психологічною службою є планування. Орієнтирами у плануванні роботи практичного психолога і соціального педагога закладу освіти виступають нормативно-розпорядчі документи. З іншого боку, перспективне та річне планування діяльності закладу освіти є важливою підставою узгодження

плану діяльності фахівців психологічної служби із потребами закладу освіти. Отже, надаємо перелік нормативної документації для використання у роботі практичними психологами і соціальними педагогами, а саме:

Накази МОН

Наказ МОН від 16.06.2020 № 802 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Розвивальні програми».

Наказ МОН від 28.04.2020 № 551 «Про результати III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Корекційно-розвиткові програми».

Наказ МОН від 01.11.2019 № 1368 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Формування гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу шляхом упровадження моделі «Мирна школа» на 2019-2022 роки».

Наказ МОН від 02.08.2019 №1052 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Корекційно-розвиткові програми».

Наказ МОН від 26.04.2019 №593 «Про результати III етапу Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології у новій школі» у номінації «Профілактичні програми».

Наказ МОН від 21.03.2019 № 387 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Управління проектами особистісного розвитку учнів у освітньому середовищі об'єднаних територіальних громад на 2018-2023 роки».

Наказ МОН від 07.02.2019 № 146 «Про створення робочої групи з розроблення нормативно-правових актів щодо забезпечення діяльності психологічної служби у системі освіти України».

Наказ МОН від 01.11.2019 № 1368 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Формування гуманістичних відносин між учасниками освітнього процесу шляхом упровадження моделі «Мирна школа» на 2019-2022 роки». Наказ МОН від 17.05.2019 № 671 «Про деякі питання організації навчання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів».

Листи МОН та ІМЗО:

Лист МОН від 10.09.2019 № 1/9-571 «Щодо проведення моніторингу».

Лист МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України».

Лист МОН від 18.07.2019 № 1/9-462 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019-2020 н.р.».

Лист ІМЗО від 25.05.2020 № 22.1/10-1065 «Щодо проведення Всеукраїнського моніторингового дослідження «Надання допомоги дітям, постраждалим від військових дій і внутрішньо переселеним особам в діяльності психологічної служби».

Лист ІМЗО від 09.06.2020 № 22.1/10-1205 «Про курси підвищення кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів за рахунок коштів державного бюджету».

Лист ІМЗО щодо курсів підвищення кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів у 2020 році від 27.05.2019 № 22.1/10-2045.

Перелік вищезазначених та інших документів нормативно-правового забезпечення фахівців психологічної служби у системі освіти України, що постійно оновлюється та доповнюється, розміщений на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/psycholohichnyjsuprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robot/informatsijna-baza-psyholohiv-tasotsialnyh-pedahohi/>

Для підвищення професійної майстерності пропонуємо онлайн заняття, курси:

- онлайн заняття для педагогів «Протидія та реагування на випадки насильства над дітьми в умовах дистанційного навчання в період COVID-19» у обсязі 3 ак.г. розроблені ГО «Ла Страда-Україна» розміщені за покликанням: <https://docs.google.com/forms/d/1o8fTX2Np5naPzwZNTbKBK-St0ioD4jUSoxmjBZw0U8/edit>

- освітній електронний курс «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе» обсягом 30 ак.г. розроблений ГО «Ла Страда-Україна» розміщений за покликанням <https://bit.ly/390Sqxf> для офлайн користування без мережі Інтернет вам достатньо один раз знайти доступ до мережі Інтернет, завантажити курс за покликанням: <https://bit.ly/2Tg7bWtta> користуватися курсом через флеш або CDносій.

- онлайн-курс для підвищення кваліфікації вчителів старших класів практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти «З учнями про освіту та кар'єру» розміщений за покликанням: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EducationUSA+CO2502+2020/about>